

ABBAS SƏHHƏTİN PEDAQOJİ İRSİNDƏ ÖVLAD TƏRBİYƏSİ

Məlik Şixbala oğlu Məlikov
ADPU Şamaxı filialı
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
melikmelikov1960@mail.ru

Leyla Səbuhi qızı Allahverdiyeva
leylaallahverdiyeva61@gmail.com

Xülasə

Abbas Səhhət yaradıcılığında uşaq tərbiyəsi mühüm yer tutur. Uşaq şeirlərində, pyes və hekayələrdə bu məsələyə daha çox diqqət yetirmişdir. Onlarda göstərdi ki, bu sahədə ailənin, məktəbin, müəllimlərin üzərinə böyük məsuliyyət düşür.

Açar sözlər: tərbiyə, övlad, valideyn, əxlaq, məktəb, təhsil.

Summary

Child education occupies an important place in Abbas Sahhat's creativity. He paid more attention to this issue in his children's poems, plays and stories. They also showed that the family, school, and teachers have a great responsibility in this field.

Key words: education, child, parent, morality, school, education.

Abbas Səhhətin (Abbasqulu Əliabbas oğlu Mehdizadənin) yaradıcılığında uşaq tərbiyəsi mühüm yer tutur. Onun nağıl və pyeslərində bu sahəyə daha çox diqqət yetirilmişdir. Evdə övlad böyütməkdə qüsurları görən Abbas Səhhət müəllim “Övladına düzgün tərbiyə verməyən ana valideyn adına layiq deyil” deyir. Bu sahədə ailələrin, məktəblərin, müəllimlərin üzərinə böyük məsuliyyət düşdüyünü deyən A.Səhhət uşaqların valideynlər üçün ən qiymətli və dəyərli varlıq olduğunu diqqətə çatdırıb. İnsanların həqiqi insan olması üçün düzgün təhsil almalıdırlar. Çünki təhsil insanı təkmilləşdirir, inkişaf etdirir, onun daxili inkişafını üzə çıxarır, düşüncə aydınlığı və vahid məqsəd ruhu ilə mübarizə əzmi yaradır. Hər kəs ailə həyatı yaşayır, övlad həsrəti ilə yaşayır, gələcək arzularını öz inkişafı əsasında müəyyən edir. Şairin bu fikirləri onun “Oğlum üçün” şeirində daha qabarıq şəkildə ifadə olunur.

Mələyim, yavrucuğum, şükr edirəm Allaha,
Rəhm edib sən kimi nemət mənə əhsən etdi.
Qılaram səcdə müdam izc ilə ol dərgaha

Ki, həyatınla bu gün könlümü xəndan etdi.
 Mən səninlə sevərim ömrü, həyatı, canı,
 Mən səninlə görürəm indi geniş dünyanı.
 Səni çoxdan arayıb həsrət ilə bəklərdim,
 Sənsiz afaq qaranlıq görünürdü, gözümə.
 Səndən ötrü çox uzun illər idi inlərdim,
 Qəmlərim yox oluyor, sən gülər ikən üzümə.
 Mən səninlə sevərim ömrü, həyatı, canı,
 Mən səninlə görürəm indi geniş dünyanı. [1, s.79]

A.Səhhət uşağın gələcəyini, inkişafını və gələcək taleyini nəzərə alır və valideynlərdən bu istiqamətdə hərəkət etməyi tələb edir. O, bütün yaradıcılığı boyu ayrı-ayrı şeirlərində göstərir ki, ailələr övladlarına əxlaqi keyfiyyətlərlə gözəl nümunə olmalıdırlar ki, onların davranışları övladları üçün əyani tərbiyəyə çevrilsin. Valideynlərdən uşağa, övladdan ata-anaya səmimi münasibət, bir-birinə inam və güvən, uşağın ehtiyaclarını, daxili aləmini yaxşı bilmək, ağıllı tədbirlər görmək, təhlükədən qorunmaq lazımdır. Əks halda, uşağın həyat yolu təhlükəli olur. Çünki uşaq təkcə valideynlərinin övladı deyil, həm də yaşadığı bütün cəmiyyətin, ölkənin övladıdır. Ona görə də valideynlər övladlarının tərbiyəsinə maksimum diqqət yetirməlidirlər. Valideyn uşağının mənəvi davranışı, şüurlu hərəkəti, dosta-yoldaşa münasibəti ilə vaxtında maraqlanmazsa, o, gələcəkdə nə vətənə, nə də ailəyə heç bir xeyir verə bilməz. Nəticədə, uşağın əxlaqi pozulur, həyatda, cəmiyyətdə valideynə də böyük dərd olur. Təsadüfi deyildir ki, valideynin övladına nəzarətsizliyi üzündən uşaq elm və təhsildən kənarda qalır, xoşagəlməz hərəkətlərlə məşğul olur, böyük-küçük saymır və beləliklə, həm özünü və həm də valideynlərinin övlad haqqında gözəl fikirlərini, hiss və həyəcanı məhv edir. A.Səhhət özünün “Küçə uşağı” adlı şeirində narahatlıqla öz fikrini belə ifadə edir:

Görsəm çatarlı bir küçədə oynayır haçaq,
 Çılpaq, ayaqyalın, başıaçıq bir dəcəl uşaq,
 Adət edib söyüşməyi, daim savaşı,
 İt qovmağı, daş atmağı, xalqa sataşmağı,
 Əxlaqi pozuq, adəti pis, qasibani yox,
 Qəlbim yanar ona, deyərəm: “Ay yazıq cocuq,
 Sən sevgili vətənciyimin gül fidanısan,
 Sən bir gözəlçə qönçəsən, amma yabanısan,
 Zənnim budur, dilənçilik eylər anan sən,
 Zindanlar içrə can çürüdür həm atan sən!”!. [1, s.64]

Şair uşağın acınacaqlı taleyinin bir səbəbini ailənin səhv və məsuliyyətsiz tərbiyəsində görürsə, başqa bir səbəb də təməli yaradan ictimai mühitdədir. A.Səhət istismar və soyğunçuluğun hökm sürdüyü cəmiyyətdə hegemon münasibətlərin gənclərin əxlaqına ciddi mənfi təsir göstərdiyini, dilənçilik, qəddarlıq, təvazökarlıq, kinsizlik, qorxaqlıq kimi keyfiyyətlərin formalaşdığını diqqətə çatdırıb. Şübhəsiz ki, bu mənasız həyatı yaşayan uşaq öz həyat tərzini istədiyi kimi oğurluq, ayrılık, bazarda dolaşmaq kimi görəcək. Bununla da Səhət indiki sosial mühitə qarşı olduğunu bildirib, yaşadığı sosial mühitin uşaqları təhsildən məhrum etməsindən, gənc nəslin tərbiyəsi ilə maraqlanmamasından təəssüflənib. A.Səhət valideynlərə övladlarının təhsili üçün məsuliyyət hiss etdiklərini bir an belə unutmamağı tövsiyə edib. Valideynlər övladının bütün sahələrdə tərbiyəsinə nəzərə almalıdırlar ki, ilk növbədə uşağın şəxsi nümunəsi ilə maraqlansınlar. Bu, sübuta ehtiyacı olmayan bir həqiqətdir ki, uşaq ilk dəfə ailədaxili dünyaya və onun sonrakı inkişafına göz açanda ailəsinin hər bir hərəkətini təqlid edir, özününkini təqlid etməyə çalışır. Məhz buna görə də A.Səhhət deyirdi ki, valideynlər övladlarına həyatlarının hər anında dostlarına, iş yoldaşlarına, qonşularına münasibətdə gözəl nümunə olmalıdırlar. Uşaqlar valideynlərinin həyatında kiçik dəyişiklikləri gördükləri və hiss etdikləri üçün valideynlərinin düşüncələrindəki hər hansı dəyişiklik də gözəgörməz şəkildə uşaqlara çatır. Odur ki, valideynlər ilk növbədə özlərini tələb etməli və ailə daxilində həmişə bir-birlərinə hörmət əlaməti gözləməlidirlər. O, ailəsinə qarşı mehriban davranır,

heç kimin qəlbini incitməz, əsəbiləşməz, ailəsinin şikayətlərini mümkün qədər münaqişəsiz həll etməyə çalışırdı. Səhhət məktəbdən necə yorğun gəlsə-gəlsin, necə fikirli və düşüncəli olursa-olsun, qızı Ruqiyyə Soltanı görən kimi dərhal dərdi dağılar, onu qolları arasına alıb bağrına basardı. Ruqiyyə Soltan onun ən böyük təsəllilərindən biri idi. Bu mehribançılığı gözü ilə görmüş Səhhətin qardaşı Abid deyirdi ki, Səhhətdə ata-bala məhəbbəti elə güclü idi ki, ona tamaşa edəndə qəhərlənməmək olmurdu, elə bil tale bu qısa ömürlü məhəbbətə qəsdən belə qüvvət və kövrəklik vermişdi. A.Səhhət ailə-övlad tərbiyəsinə əsərlərində ona görə çox böyük qiymət verirdi ki, yaşadığı dövrdə övladlarının sağlam ruhda tərbiyəsi qeydinə qalmayan avam valideynlər, pis hərəkətləri ilə uşaqlarına mənfi nümunə göstərən cahil atalar da yox deyildi. Uşağı məktəbə təhsil almağa göndərmək əvəzinə, ona min cür hiylə, qumarbazlıq, qarət etmək, qoçuluq göstərməklə fəxr edən atalar sonda övladlarını həbsxanaya gətirib çıxarırlar. Valideyin əkdii toxumların, yəni düzgün olmayan ailə tərbiyəsinin acı, zəhərli meyvəsini dərir. Tərbiyə işində valideynin şəxsi nümunəsini əsas götürən A.Səhhət yüz otuzdan artıq atalar sözündən öz şeirlərində istifadə etmişdir. “Anası gəzən ağacı, balası budaq-budaq gəzər”, “Nə tökərsən aşına, o da çıxar qaşığına”, “Ot kökü üstə bitər” və s. xalq yaradıcılığından istifadə edən A.Səhhətin “Ata çıxan ağacı, oğul budaq-budaq gəzər” hekayəsi daha maraqlıdır. Həmin hekayə tərbiyədə valideyn nümunəsinə həsr edilmişdir. Hekayənin məzmunundan aydın olur ki, atanın pis nümunəsi əsasında övlad atanın üzünə çıxır, mənə pivə yox, şərab süz deyir. Şübhəsiz ki, bu cür atanın övlad yanında heç cür hörmət və nüfuzu olmaz. Real həyat həqiqətləri və canlı müşahidələri əsasında yazdığı bu əsərdə A.Səhhət valideynləri övladlarını pis əməllərdən uzaqlaşdırmağa, onlara yaxşı nümunə göstərməyə, övladlarının yanında nüfuzlu olmağa çağırır. Övlad sevgisi güclü sövqi-təbii bir hissdır. Abbas Səhhətə görə, bu sevgi hissləri valideynin süurunu dumanlandırmamalıdır. Bu sevgi uşağın tərbiyəsi naminə onun cəmiyyət üçün faydalı bir adam kimi yetişməsinə xidmət etməlidir. Maarifpərvər şair uşağın gələcək xoşbəxtliyini təmin etmək üçün ona təhsil verməyi valideynlərin birinci dərəcəli vəzifəsi sayırdı. A.Səhhət “Ata və oğul” şeirində kiçik bir uşağın dili ilə onu belə ifadə edirdi:

Ay dədə, dur get mənə çox şeylər al,
 Bir dənə çanta, bir-iki dəftər al!
 Mən dayım oğluyla gəlirdim bayaq,
 Gördüm o məktəbdə oxuyur çox uşaq.
 Durdum ora pəncərədən baxmağa,
 Dərslərinə azca qulaq asmağa,
 Dərsləri yetdikcə, dədə, axırə,
 Oxudular elliyi birdən-birdən.
 Hamısının yaxşı tuturdu səsi,
 Hər kim ola görsə, düşər həvəsi.
 Çöldə mənə gördü müəllimləri,
 Tutdu apardı özü lap içəri,
 Xeyli danışdırdı mənə, dinlədim,
 Sonra nəvazişlə mənə söylədi:
 -De, səni atan, anan göndərsin məktəbə,
 Elm oxuyub ta yetəsən mətləbə [1, s.160].

Valideynlərin vəzifəsi təkcə övladının təhsilinə diqqət yetirmək deyil, həm də gündəlik verilən tapşırıqların yerinə yetirilməsinə ciddi nəzarət etməkdir. Ata məhəbbəti, ana məhəbbəti, valideyn sevgisi o qədər güclü olmalıdır ki, valideynlər övladlarının qayğısına və sağlamlığına ehtiyac duyduqları yerdə tərəddüd etmədən öz mallarını və canlarını qurban verməyə hazır olmalıdırlar. Valideynlər övladlarını işgüzar ruhla böyütməli, övladlarının təhsil alması üçün hər cür şərait yaratmalıdırlar. A.Səhhət bildirib ki, valideynlərin övladlarının təhsil və tərbiyəsi üçün şərait yaratdığını deyəndə gündəlik həyatın təşkili böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bunu “Ana və oğul” şeirində ananın oğluna söylədiyi sözlərdə daha aydın hiss etmək olar.

Ayıl, oğlum, bu qədər eyləmə xab,
Bir götür qoltuğuna indi kitab.
Məktəbin vaxtı keçir, eylə işi,
Cəhd elə, elm oxu, hənəmi şərəb dad,
Yatma bu pəyədə rahat, a cocuq!
Etmə tənəbəliyə adət, a cocuq! [1, s.157]

A.Səhhət uşaq şeirlərində, pyeslərində və bir sıra hekayələrində uşaqların tərbiyəsində məktəblə ailənin qarşılıqlı əlaqəsindən söhbət açaraq göstərirdi ki, övladının tərbiyəsində valideyn məktəbə nə qədər yaxından kömək göstərsə, bir o qədər uşağın təlim-tərbiyə işi müvəffəqiyyətlə nəticələnər. Əksinə, ata-analar bu işdə kiçik bir laqeydliyə yol versələr, onda valideynlər düzəlməsi çətinliklə üzləşən maneələrə qarşılaşar. Unutmaq olmaz ki, tərbiyə işində asan məsələ yoxdur, ona görə ən kiçik hadisə və faktları belə nəzərdən qaçırmamaq olmaz. Təcrübə göstərir ki, avam valideynlər bir çox hallarda övladlarının gələcək həyat tərzini düzgün müəyyənləşdirməyə ciddi səhvlərə yol verirlər. A.Səhhət bu fikirləri “Cəhalət səmərəsi, yaxud bir yetimin xoşbəxtliyi” pyesində daha qabarıq şəkildə verir. A.Səhhət özünün yaradıcılığı boyu övlad tərbiyəsində valideyn məsuliyyətinə böyük qiymət vermişdir. O, dəfələrlə qeyd etmişdir ki, hər bir ata və ya hər bir ana öz uşağına nə kimi sifətlər tərbiyə etmək istədiyini dərk etməli və onda bu sahədə ciddi məsuliyyət hissi olmalıdır. A.Səhhət yaradıcılığında uşaqların vətənpərvərlik, estetik, fiziki və əmək tərbiyəsində də geniş yer vermişdir. Onun “Vətən “ şeirində, “Əhmədin qeyrəti” poemasında, “İki uşaq”, “Əkinçi nəğməsi” və s. şeirlərində valideynlərin bu sahədəki rolundan, vəzifələrindən geniş şəkildə bəhs edilir. Onun “Vətən” şeiri himn kimi səslənir və valideynləri uşaqlarını həmin şeir əsasında tərbiyə etməyə çağırır:

Vətəni sevməyən insan olmaz,
Olsa, o şəxsə vicdan olmaz. [1, s.48]

Abbas Səhhətin təbliğ etdiyi vətən sevgisi, vətənpərvərlik o dövrün uşaq və gənclərinin həyatında əxlaqi-mənəvi rol oynadığı kimi, bu gün də torpağımızın bir hissəsinin hökmranlıq etdiyi bir vaxtda bu rol oynayır. görmürəm. Erməni daşnaklarının tapdalanması, öz doğma yurdlarından gələn milyonlarla uşaq qaçqın və qaçqın vəziyyətindədir. Tələbə yataqxanasında Vətən həsrəti ilə yaşadığı, xalqımızın bütün övladlarına, xüsusilə gənclərə səsləndiyi bir dövrdə Vətən daha uyğun səslənir. Ölkənin azadlığı üçün mübarizə aparın.

Elmi yeniliyi: A.Səhhət yaradıcılığında uşaqların tərbiyəsində məktəblə ailənin qarşılıqlı əlaqəsi araşdırılır.

Təbii əhəmiyyəti: Məqalədən valideynlər və pedaqoji işlə məşğul olan öyrədənələr istifadə edə bilərlər. Azərbaycan pedaqoji fikir tarixi, ailə pedaqogikası və pedaqogika tarixi fənlərinin tədrisində yararlanmaq olar.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Səhhət A. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Lider, 2005, 456 s.
2. Mehdişad A. Xatirələr. Bakı: 1968, 153 s.